

Юрій ІЩЕНКО,

доцент кафедри загальнотеоретичного правознавства
 та публічного права факультету правничих наук
 Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
 кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО І «ЦИФРОВА ДИКТАТУРА»

Чи є проблематика доступу до публічної інформації, права на звернення, доступу до офіційних документів, доступу до інформації через відкриті дані, відповідальності за порушення інформаційних прав приватних осіб актуальною для адміністративного судочинства?

Якщо шукати відповідь, яка прихована в статистиці діяльності адміністративних судів, то ми не знайдемо об'єктивної відповіді. Судова статистика не передбачає можливості знайти всі категорії справ, які зазначені вище. Статистичні дані [1] дають можливість врахувати лише деякі справи, які перебували на розгляді в адміністративних судах першої інстанції. Узагальнено цю інформацію за останні 6 років зведено у Таблицю.

Таблиця.

Розгляд адміністративними судами першої інстанції справ про забезпечення права особи на доступ до публічної інформації

Рік дослідження	Загальна кількість позовних заяв, що перебували на розгляді	Справи про забезпечення права особи на доступ до публічної інформації	% від загальної кількості
2018	198449	753	0,34
2019	227346	848	0,37
2020	313662	2513	0,8
2021	507235	3607	0,71
2022	352960	872	0,25
2023	517482	1884	0,36
Разом	2117134	10477	0,49 (середній показник)

Перший висновок, який можна зробити, полягає в тому, що статистичні показники розгляду адміністративними судами справ щодо реалізації права на звернення, доступу до офіційних документів, доступу до інформації через відкриті дані, відповідальності за порушення інформаційних прав приватних осіб взагалі відсутні. Це не означає, що таких справ реально немає. Відсутні лише належні статистичні показники щодо них. Другий висновок полягає в тому, що справи про забезпечення права особи на доступ до публічної інформації займають менше половини процента всіх справ, які перебували на розгляді в адміністративних судах першої інстанції. Виникає враження, що ці справи не є актуальними для адміністративного судочинства.

Також необхідно зауважити, що справи щодо оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію відповідно до пункту 2 частини шостої статті 12 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) належать до справ незначної складності. Водночас це має наслідком, що відповідно до пункту 2 частини п'ятої статті 328 КАС України не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження. Якщо звернутися до рішень Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (далі – КАС ВС) у зразкових справах [2], то можна побачити, що серед таких рішень КАС ВС немає жодного, яке б належало до досліджуваної проблематики. Чи означає все зазначене вище, що справи, які предметно стосуються доступу до офіційних документів, доступу до інформації через відкриті дані, відповідальності за порушення інформаційних прав приватних осіб, не становлять інтересу для адміністративних судів?

Ця теза може бути спростована певними аргументами. Так, Указом Президента України від 24.03.2021 була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини [3]. У § 6 Розділу 4 цієї Стратегії зазначено, що забезпечення права на приватність є в Україні стратегічною ціллю. І це право на приватність кожної людини в Україні має бути захищеним відповідно до міжнародних, зокрема європейських стандартів. Цей стратегічний напрям спрямований на вирішення низки проблем, зокрема таких, як неузгодженість законодавства України про захист персональних даних з європейськими стандартами; відсутність ефективних засобів захисту права на приватність, запобігання і протидії порушенням законодавства про захист персональних даних під час обробки персональних даних; відсутність дієвого інституційного механізму незалежного контролю за додержанням права на захист персональних даних [3].

Додаткову увагу привертає той факт, що справи, які пов'язані із захистом персональних даних, мають вирішуватися з урахуванням європейських стандартів. Тут необхідно зазначити, що ще у січні 1981 року з'явилася Конвенція Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» [4]. Ця Конвенція зазнала значних змін у травні 2018 року, коли до Конвенції внесли суттєві доповнення як відповідь на динаміку змін у сфері захисту персональних даних кожної особи. Крім цієї Конвенції, для європейських стандартів у сфері захисту персональних даних практичну цінність має Регламент Європейського Парламенту і Ради ЄС про захист даних (*General Data Protection Regulation – GDPR*) [5] та *Digital Services Act* [6].

Така увага до проблем регламентації захисту персональних даних, до правової регламентації інформаційних відносин опосередковано пояснюється, як зазначає О. Пищуліна, серйозною стурбованістю, яку викликають можливості встановлення загального контролю над громадянами за допомогою цифрових технологій, коли з'являється можливість відстежувати кожен крок, кожне слово людини, а в подальшому – і її думки. Як приклад наводиться запровадження в Китаї індивідуальних рейтингів кожної особи під назвою «соціальний кредит». В основу цього «соціального кредиту» покладається застосування цифрових технологій великих масивів даних (*Big Data*), що дозволяє отримати інтегрований показник щодо кожного окремого громадянина [7].

Ідея тотального контролю за кожним членом суспільства з боку влади не є новою. Витоки цієї ідеології всеосяжного централізованого контролю можна знайти в спадщині філософа й правника Дж. Бентама в його роботах щодо створення ідеальної в'язниці Паноптикону. Завдяки новітнім технологіям, нагляд і збирання особистих даних стали всеосяжними за збереження основного принципу Паноптикону – *Big Brother*, – який залишається абсолютно непомітним [8, с. 132].

Сьогодні виникає суттєва небезпека неконтрольованого розвитку та застосування цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту в створенні тотальної системи контролю за кожним членом суспільства, запровадження «цифрової диктатури». Сама собою ідея контролю не є негативною; але неконтрольований контроль становить небезпеку. Судова влада має своїм призначенням захистити права людини. Передусім, це є завданням адміністративного судочинства.

Особливість реалізації повноважень судами полягає у «реактивності» діяльності судів. Ця «реактивність» означає можливість суду (насамперед йдеться про адміністративні суди) реагувати на звернення до нього за захистом. На відміну від судів, інші гілки влади (законодавча та виконавча)

відіграють активну роль у просуванні ідеї застосування цифрових технологій. Це своєрідна реалізація позитивних зобов'язань держави. Тому на адміністративні суди покладається обов'язок забезпечення законності діяльності органів виконавчої влади у сфері захисту персональних даних, захисту приватності, захисту прав та інтересів особи у сфері інформаційних прав. Провідну роль тут має відігравати Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, від якого залежить формування судової практики і взагалі розуміння ролі адміністративного судочинства в умовах бажання запровадження «цифрової диктатури» у найбільш небезпечних її формах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Судова влада в Україні. *Судова статистика*. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/ (дата звернення: 12.04.2024).
2. Верховний Суд. Зразкові справи. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/zrazkova-sprava/ (дата звернення: 12.04.2024).
3. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України; Стратегія; від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/119/2021> (дата звернення: 12.04.2024).
4. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних : конвенція Ради Європи № 108 від 28.01.1981; ратифікована Україною 06.07.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_326 (дата звернення: 12.04.2024).
5. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *An official website of the European Union*. URL: Regulation 2016/679 EN gdpr EUR-Lex (europa.eu) (дата звернення: 12.04.2024)
6. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) *An official website of the European Union*. URL: Regulation 2022/2065 EN DSA EUR-Lex (europa.eu) (дата звернення: 12.04.2024).
7. Пищуліна О. Дві сторони цифрових технологій: «цифрова диктатура» або збереження стійкості. *Разумков-центр*. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/dvi-storony-tsyfrovykh-tekhnologii-tsyfrova-dyktatura-abo-zberezhennia-stiikosti> (дата звернення: 12.04.2024).
8. Сокальська О. В. Пенітенціарна система Джереми Бентама: нереалізований проєкт «ідеальної в'язниці». *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наук. праць*. Вип. 40. Харків: Право, 2020. С. 132–146. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/237697> (дата звернення: 12.04.2024).